

Звенігородська Ю.В.

аспірант, Харківська державна академія
дизайну і мистецтв

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС: РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬО- ПРОМИСЛОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті узагальнено здобутки вітчизняної літератури з історії, теорії і методики дизайну. Зроблено акцент на розвиток художньо-промислової освіти в Україні.

Ключові слова: науковий дискурс, дизайн, дизайн-освіта, Харківська школа дизайну, художньо-промислова школа.

Аннотация. Звенігородская Ю.В. Украинский научный дискурс: развитие и современные проблемы художественно-промышленного образования. В статье обобщены достижения отечественной литературы по истории, теории и методике дизайна. Сделан акцент на развитие художественно-промышленного образования в Украине.

Ключевые слова: научный дискурс, дизайн, дизайн-образование, Харьковская школа дизайна, художественно-промышленная школа.

Annotation. Zvenigorodska Y.V. Ukrainian scientific discourse: development and modern problems of artistically-industrial education. In the article the achievements of home literature are generalized on history, theory and design methodology. An accent is done on development of artistically-industrial education in Ukraine.

Keywords: scientific discourse, design, design-education, Kharkov school of design, artistically-industrial school.

Постановка проблеми. Сьогодні все більш помітне місце посідає дизайн. Про особливу затребуваність фахівців цієї галузі свідчить, швидке зростання дизайнерських спеціальностей в системі вузівської освіти. Тому необхідно проаналізувати певне коло фахової літератури стосовно розвитку і сучасного стану дизайнерської освіти в Україні.

Метою цієї статті є узагальнення існуючих матеріалів щодо наукового дискурсу дизайн-освіти, становлення і сучасні проблеми розвитку художньо-промислової освіти в Україні.

Результати роботи. Виходячи з тематики дослідження, літературні джерела умовно поділені на дві групи і відображають стан вивченості українського дизайну (джерела розташовані у хронологічному порядку):

Наукові праці які присвячено дизайнерській освіті, а саме сучасним художньо-промисловим школам в Україні;

Монографії, статті в наукових виданнях, каталоги що безпосередньо стосуються окремих аспектів теорії та методики дизайнерської освіти в Україні;

У контексті досліджуваної проблеми особливо слід відзначити дисертаційне дослідження Л. Соколюк «К истории художественной жизни Харькова: эволюция харьковской художественной школы во второй половине XVIII – начале XX века» [33]. Досліджено розвиток художньо-промислової школи М. Раєвської-Іванової, починаючи з моменту її утворення у другій половині XVIII століття і до 1917 року, комплексно висвітлюючи головні етапи її становлення. Визначено, що основні педагогічні принципи і методичні засади школи М. Раєвської-Іванової в Харкові у другій половині XIX століття, мали художньо-промисловий напрям: малюнок з натури як основа мистецької діяльності будь-якої спеціалізації, введення курсу скульптури як допоміжного по відношенню до малюнку для розвитку об'ємного бачення, принципи комбінаторики, вивчення рослинного світу як паростки сучасної дизайнерської біоніки, мотивації та інше стали фундаментом для подальшого втілення ідей союзу мистецтва і техніки в системі мистецького навчання в регіоні [33].

Дослідник В. Турчин в дисертаційному дослідженні розглядає «Особливості формування проектно-образного мислення» [34] на різних етапах становлення дизайн-освіти. Аналізує моделі навчання в сучасних школах дизайну, а саме у Вищій школі мистецтв і дизайну Галле-Бург Гібихенштайн (Німеччина), у Московському державному художньо-промисловому університеті ім. С. Строганова і у Харківській державній академії дизайну і мистецтв [34]. Автор звертає увагу, що сучасна система формування професійного мислення в харківській школі дизайну ґрунтується на експериментальних, аналітичних, образотворчих методах проектування. Екологічний напрямок проектування сформував «безаналого-образне» мислення індустріального дизайнера, об'єкти дизайн-розробок – вироби з альтернативними джерелами енергії, транспортні засоби для екстремальних ситуацій, утилізація відходів, екологічні селища тощо [34].

Надійшла до редакції 19.11.2011

Всебічно характеризує модель вітчизняного дизайну як унікальне явище в українській культурі ХХ століття та розкриває його національні і глобалізаційні аспекти розвитку. В. Даниленко у дисертаційному дослідженні «Дизайн України в світовому контексті художньо-проектної культури ХХ століття (національний та глобалізаційний аспекти)» [15]. Дослідник відтворив особливості становлення українського дизайну протягом ХХ століття у синхронному співставленні з провідними країнами світу, висвітлюючи сутність українського дизайну з огляду на його глобалізаційну та національну складову. За цими матеріалами В. Даниленко видав монографію, відтворивши основні положення наукового дослідження [14].

Активне осмислення сучасного стану дизайну в науковій літературі так чи інакше приводить до обговорення проблем традиції та інновації, разом з ними питань національної і регіональної своєрідності. Наукове дослідження О. Васиної [8] розкриває роль національного чинника в процесі формування дизайну Харківського регіону першої третини ХХ століття. Розглянуто прояви національного чинника у сферах, які безпосередньо вплинули на процес становлення українського дизайну: авангардні течії образотворчого мистецтва, естетика книжкової графіки і плакату, театральне мистецтво, архітектурне проектування. Дослідниця доводить, що трансляція національного чинника у сферу промисловості та проектно-художньої діяльності відбувалася крізь призму професійно-художньої освіти [8].

Науковець С. Вергунов [10], розкриває специфіку формування та еволюціонування тривимірного моделювання на теренах України. Автор підкреслює, що розвиток нових технологій впливає на естетику та художньо-конструкторський процес, змінюються прийоми та стилістика візуалізації проекту, зокрема, мається на увазі проектна графіка. Для промислового дизайнера розроблено класифікацію основних засобів тривимірного моделювання, складені із «системи для віртуального проектування (СВП) та системи для промислового проектування (СПП)» [10, с.14].

До другої групи належать літературні джерела, які стосуються окремих аспектів теорії та методики дизайнерської освіти в Україні.

У період, коли народжувалась професія художника-конструктора, Україна входила до складу СРСР. Тому більшість публікацій видано на сторінках московських видань. Статті в журналах «Технічна естетика» і в наукових збірках Всесоюзного науководослідного інституту технічної естетики (ВНДІТЕ) фрагментарно висвітлюють розвиток художньо-конструкторської діяльності в Україні. Отже, дотичні публікації до нашої теми: Д. Котенка, В. Листрового [22], О. Бойчука [5], В. Пузанова, В. Єлькова, О. Шевцова [21].

Колектив авторів Всесоюзного науководослідного інституту технічної естетики в праці «Труды ВНИИТЭ» [23] розкрив методи художнього конструювання, типи методик, структуру й категорії проектно-художньої діяльності. Проаналізував проблеми про-

ектного образу, функції й морфології речі, засобів об'ємного моделювання, макетування. Важливе місце приділяється прийомам естетичної організації форми, створенню стильової єдності об'єкту. У 1983 році виходить друге, перероблене і доповнене видання «Методика художественного конструирования» [24] з урахуванням вимог часу, що змінились.

У статтях збірника «Труды ВНИИТЭ» [31] розкривається значення спадщини ВХУТЕМАСу для дизайну 80-х років ХХ століття й системі вітчизняної дизайнерської освіти. Аналізуються творчі концепції, навчально-методичні й проектні розробки першого радянського вузу з підготовки професійних дизайнерів. Простежується взаємозв'язок системи підготовки ВХУТЕМАСу й Баухаузу в реалізації ідей «виробничого мистецтва».

Методика викладання і педагогічна система Харківського художньо-промислового інституту 80-х років ХХ століття висвітлена на прикладі кафедри «Художнє конструювання» О. Бойчуком [4]. Автор торкається питань фундаментального циклу дисциплін, які розвивають професійно-образне мислення, загальна тенденція яких базується на експериментальному формоутворенні. За відсутності необхідних матеріалів для виконання проекту викладачі та студенти використовували метод «вторичного дизайну» [4, с.4]. Особливість якого полягала в тому, що пластичний задум будувався не із комплексу функціонально-технологічних визначень, а з підбору вже існуючих елементів або деталей, здобутих на звалищах, і перетворювався у демонстраційний макет.

Слід відзначити, що доктор архітектури Ю. Божко [1] присвятив дослідження – важливим засобам створення досконалих об'єктів дизайну і архітектури, а саме архітектоніці та комбінаториці формоутворення. Головна властивість архітектоніки – виявлення взаємозв'язків між формою і внутрішнім змістом промислових виробів. Комбінаторика – проектування предметних форм з обмеженого набору типових уніфікованих елементів. На різних прикладах наведено можливості естетичної організації форми, конструктивні, тектонічні й комбінаторні параметри її створення в одновимірному, двовимірному й тривимірному просторі.

Серед робіт, присвячених харківській школі дизайну, особливе місце посідає монографія «Харьковская школа дизайна. Опыт подготовки дизайнеров в ХХПИ» [35]. Колектив авторів розглянув історичну платформу Харківської школи дизайну, її концептуальні основи, створену в 1963 році кафедру «Художнє конструювання» та простежив тенденції її розвитку на кінець ХХ століття.

Науковець В. Даниленко [13], репрезентує власне бачення, щодо становлення дизайнерської професії в Україні, спираючись на історичний та культурологічний матеріал. Подано ілюстрації численних дизайнерських проектів, виконані викладачами та студентами Харківської державної академії дизайну і мистецтв.

У загальному обсязі мистецтвознавчої літератури простежується низка публікацій, присвячених сучас-

ним проблемам дизайну в Україні. Серед них велика кількість статей, які побудовано на практичному досвіді викладання фундаментальних дисциплін у вищих навчальних закладах України. Отже, методику викладання основних дизайнерських дисциплін висвітлено у статтях: О. Бойчука [3], Ю. Дяченка [20], С. Вергунова [9], Є. Рагуліна [28], П. Погорелова [25,26]. Остання стаття характеризує особливості проектно-графіки у Харківській школі дизайну, П. Погорелов слушно зауважує, що її еволюція має характер синтезу архітектурних, інженерно-креслярських та художньо-рисувальних образотворчих засобів [25,с.31].

У статті «Дизайнерська освіта: вибір пріоритетів в умовах імпорту матеріальної культури» [3]. О. Бойчук розглядає проблему розподілу освітніх напрямків і спеціалізацій між дизайнерськими навчальними закладами та попитом українського ринку. Зазначено, що «... досить експлуатувати історію та традиції народно-ужиткового мистецтва і розглядати їх як можливий фундамент подальшого розвитку матеріальної культури і дизайну. Треба навчитися розробляти сучасні та перспективні моделі дизайну і дизайн-освіти, орієнтовані на високі технології і жорсткі потреби ринку» [3, с.54].

Статті О. Бойчука, що вийшли друком у двох номерах фахового журналу «Дизайн-аспекти» [6,7], присвячені провідним дизайнерським вищим школам України і Німеччини: Харківській державній академії дизайну і мистецтв і Вищій школі мистецтв і дизайну Бург Гібихінштайн місто Галле. Дослідник обрав дві дизайнерські школи не випадково при очевидних відмінностях у традиціях і формах навчання. Їх пов'язує довгострокове партнерство, спільне бачення професійних проблем. Дані статті дають можливість глибше зрозуміти принципи, методи й форми навчання студентів на спеціалізації «Промисловий дизайн». В першій статті автор розглядає модель підготовки в Харківській державній академії дизайну і мистецтв, в другій – Вищу школу мистецтв і дизайну Бург Гібихінштайн.

Дослідник С. Вергунов у статті «Новые понятия в дизайне. Мультисенсорный дизайн» [9] розглянув проблеми появи нових питань в дизайні, проаналізовано сенсорний аспект цих проблем з позиції історіографії і сьогодення. Висвітлено позицію німецького професора Петера Люкнера з Вищої школи мистецтв і дизайну Галле-Бург Гібихенштайн щодо «акустичного дизайну».

В 2005 році виходить праця під назвою «Василий Ермилов: известный и неизвестный» з ґрунтовною вступною статтею О. Денисенко та М. Скульсько-го [16]. Дослідники проаналізували дизайнерський аспект творчості В. Єрмілова, до наукового обігу ввели велику кількість нових робіт «піонера вітчизняного дизайну», що зберігаються в приватних колекціях Харкова. На жаль, творчий доробок В. Єрмілова, котрий мав величезний вплив на становлення дизайнерської освіти в Харкові, належним чином не висвітлено.

У каталозі виставки робіт харків'ян «Від серця до серця» [29] представлена низка невеличких оглядів сучасного стану харківської школи дизайну. Мистецт-

вознавець С. Рибалко у статті «Предметный дизайн как медиа современного дизайна» зосереджує увагу на підсумках четвертого проекту «Водопарад», звертає увагу на взаємопроникнення творчих методів дизайну та станкових мистецтв.

Каталог предметного дизайну «Vodoparad Collection 2001-2010» [11] репрезентував творчість дизайнерів України, де представлені роботи досвідчених дизайнерів-педагогів поряд з талановитими роботами студентів. В сучасному художньому просторі України проект «Водопарад» не має аналогів, ні у форматі проведення, ні у відкритій зацікавленості метрів харківського дизайну.

Також, до огляду залучаються каталоги: «Дизайн в лицах XX» [17], «Світло» [30], «РепликаNты. Новый век» [36], «РепликаNты. Новые лица» [37]. Спеціалізований каталог «Дизайнеры Украины. Центр. Восток. Юг» [19] є своєрідним синтезом напрацьованого практичного матеріалу українських авторів початку ХХІ століття.

Висновки. Проаналізувавши фахову літературу, присвячену становленню та розвитку художньо-промислової освіти в Україні, ми дійшли до наступних висновків:

Національне відродження закономірно зумовило прагнення до нового мислення та вивчення важливих сторінок у промисловому мистецтві України. Окремі аспекти становлення сучасної художньо-промислової школи, зокрема історичний та національний, науковці почали вивчати з другої половини ХХ століття. Серед них Л. Соколюк, В. Даниленко, О. Бойчук, О. Васіна, С. Вергунов які стали першими дослідниками художньо-промислової освіти в Харкові. В. Даниленко всебічно охарактеризує модель українського дизайну, розкривши його національні й глобалізаційні аспекти. С. Вергунов присвятив наукове дослідження аналізу тривимірного моделювання в промисловому дизайні України кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Кількісно досить велику групу складають публікації наукового журналу «Технічна естетика» 60-х – 80-х років ХХ століття, де фрагментарно висвітлено дизайнерські події в Україні (В. Даниленко, О. Бойчук, В. Єльков, В. Пузанов). Підґрунтя теорії й методики дизайн-діяльності складають праці наукового збірника «Труды ВНИИТЭ», які не втрачають своєї актуальності сьогодні. На жаль, за великої затребуваності дизайнерської професії, в Україні опубліковано поки що одну колективну монографію методичного напрямку – «Харьковская школа дизайна. Опыт подготовки дизайнеров в ХХПИ», що датується 1992 роком.

Окремим проблемам дизайн-освіти присвячені публікації в наукових збірниках України, але вони не розкривають всю багатогранність дизайнерської освіти України (статті О. Бойчука, в яких висвітлено досвід виховання дизайнерів у харківській та німецькій школах; статті Ю. Дяченка, Є. Рагуліна, П. Погорелова, С. Вергунова, в яких порушені питання методики викладання профілюючих дисциплін.

Література:

1. Божко Ю. Основы архитектоники и комбинаторики формообразования [Текст]: Учебник / Ю. Божко. – Х: Вища школа, 1991. – 258 с.
2. Бойчук А. Дизайнерское образование: выбор приоритетов в условиях материальной культуры [Текст]: / А. Бойчук // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2002. – № 6. – С. 3-6.
3. Бойчук А. Метаморфозы проектной культуры в контексте проблем дизайн образования [Текст]: / А. Бойчук // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2001. – № 4. – С. 53-57.
4. Бойчук А. ХХПІ: поиски своей методики [Текст]: / А. Бойчук // Техническая эстетика. – 1987. – № 12. – С. 1-4.
5. Бойчук А. Поставщик дизайнерских кадров [Текст]: / А. Бойчук // Техническая эстетика. – 1987. – № 3. – С. 13-16.
6. Бойчук А. Разные судьбы [Текст]: / А. Бойчук // Дизайн аспекты. – К., 2000. – № 1. – С. 8-11.
7. Бойчук, А. Разные судьбы [Текст]: / А. Бойчук // Дизайн аспекты. – К., 2000. – № 2. – С. 10-15.
8. Васіна О. Національний чинник як складова дизайну Харківського регіону першої третини ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. / О. Васіна. – Х., 2006. – 20 с.
9. Вергунов С. Новые понятия в дизайне. Мультисенсорный дизайн [Текст]: / С. Вергунов // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2009. – № 6. – С. 32-39.
10. Вергунов С. Тривимірне моделювання у промисловому дизайні України кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. / С. Вергунов – Х., 2010. – 20 с.
11. Водопарод. Коллекция 2001–2010 [Текст + изобразительный материал]: Каталог / авт. текста В. Чечик. – Х.: Влада ЛТД, 2010. – 585 с.: ил.
12. Даниленко В. Академія класичної дизайнерсько-мистецької освіти [Текст]: / В. Даниленко // Технічна естетика і дизайн. – К., 2002. – Вып. 2. – С. 5-9.
13. Даниленко В. Дизайн [Текст + образотворчий матеріал]: Підручник / В. Даниленко. – Х: ХДАДМ, 2003. – 320 с.
14. Даниленко В. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури [Текст + образотворчий матеріал]: Монографія / В. Даниленко. – Х: Колорит, 2005. – 244 с.
15. Даниленко В. Дизайн України в світовому контексті художньо-проектної культури ХХ століття (національний та глобалізаційний аспекти): Дис... доктор мистецтвознавства. – Л., 2006. – 397 с.
16. Денисенко О., Скульський М. Василий Ермилов: известный и неизвестный [Текст + образотворчий матеріал]: Каталог / авт. вступ. статті О. Денисенко. – Х.: ХГАДИ, 2005. – 82 с.
17. Дизайн в лицах ХХ. [Текст + образотворчий матеріал]: Каталог (выставка харьковских дизайнеров посвященная 20-летию СДУ). – Х.: Друкарня Шульца, 2008. – 114 с.: ил.
18. Дизайн-профіль 2005. Найкраще у Харківському дизайні [Текст + образотворчий матеріал]: Спеціалізований каталог / за ред. С. Вергунова, В. Гальченко, В. Погорельчука. – Х.: ХО СДУ, 2005. – 248 с.: ил.
19. Дизайнеры Украины. Центр. Восток. Юг. [Текст + образотворчий матеріал]: Спеціалізований каталог / за ред. С. Вергунова. – Дніпропетровськ: Добрина, 2007. – 344 с.: ил.
20. Дяченко Ю. Архітектоніка і комбінаторика формоутворення в пропедевтиці промислового дизайну [Текст]: / Ю. Дяченко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2009. – № 9. – С. 26-30.
21. Ельков В., Шеховцов А. Уроки харьковского дня художника-конструктора [Текст]: / В. Ельков // Техническая эстетика. – 1984. – № 9. – С. 6-9.
22. Котенко Д., Листровой В. В Харьковском филиале ВНИИТЭ [Текст]: / Д. Котенко // Техническая эстетика. – 1967. – № 6. – С. 9-12.
23. Методика художественного конструирования. – М., ВНИИТЭ, 1978. – 334 с., ил.
24. Методика художественного конструирования. 2-е изд. – М., ВНИИТЭ, 1983. – 165 с., ил.
25. Погорелов П. Становлення проектної графіки в Харківській художній школі // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2005. – № 6.
26. Погорелов П. Формирование художественно-графической подготовки дизайнеров с учетом развития современных проектных технологий // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х.: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Х., ХДАДМ, 2005. – № 5. С. 82-88.
27. Пузанов В. Проектный почерк Владимира Ландкофа [Текст]: / В. Пузанов // Техническая эстетика. – 1986. – № 5. – С. 19-22.
28. Рагулін Є. До питання про методику навчання студентів-дизайнерів [Текст]: / Є. Рагулін // Художня освіта в Україні. Сучасний стан проблеми розвитку. – К., 1998. – С. 60-63.
29. Рибалко С. Предметний дизайн як медіа сучасного мистецтва [Текст]: / С. Рибалко // Від серця до серця. – Х.: ХДАДМ; Колорит, 2004. – С. 116-117.
30. Світло. Всеукраїнський конкурс. Спеціалізований каталог. За ред. С. Вергунова. – Х.: Фрідріх, 2007. – 104 с., ил.
31. Современный дизайн и наследие ВХУТЕМАСа // В серии «Труды ВНИИТЭ». – М., 1982. – № 34.
32. Соколюк Л. Біля витоків українського дизайну [Текст]: / Л. Соколюк // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Х., 2006. – № 12. – С. 116-124.
33. Соколюк Л. К истории художественной жизни Харькова эволюция Харьковской художественной школы во второй половине XVIII – начале XX в.: Дисс... канд. искусствовед. – Х., 1986. – 192 с.
34. Турчин В. Особливості формування проектно-образного мислення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. / В. Турчин – Х., 2004. – 23 с.
35. Харьковская школа дизайна. Опыт подготовки дизайнеров в ХПИ: Методические материалы [Текст]: Монография / сост. А. Бойчук, В. Даниленко, А. Устинов. – М., 1992. – 116 с.
36. РеплікаНты 2. Нове сторіччя [Текст] Спеціалізований каталог / за ред. С. Вергунова, О. Бондаренка. – Дніпропетровськ: Добрина, 2008. – 72 с.: ил.
37. РеплікаНты 3. Нове сторіччя [Текст] Спеціалізований каталог / за ред. С. Вергунова, Л. Медведєвої. – Дніпропетровськ: Добрина, 2009. – 96 с.: ил.